سیاسەت ودەروونزانی

گۆڕینی لە فارسییەوە:
ئارام قەرەداغی

لەبەر ئەوەی زۆرجار بۆچوونەکانی زانستی سیاسەت هەڵسوکەوتی مرۆڤ دەگرێتەوە، ئەبوایە دەروونزانی سەرچاوەی سەرەکی لێکۆڵینەوەی سیاسی بێ، کەچی زانایانی سیاسەت خۆشیان لەچەمکە دەروونزانییەکان نادەن وحەزناکەن بەکاریان بێنن. ئەوان لەجیاتی ئەوەی خۆیان بەدەروونزانی سیاسییەوە خەریک بکەن، گرنگییان بەکاریگەری گوشارە ژینگەییەکان لەسەر رەفتاری مرۆڤ داوەو فاکتەرەگۆڕاوە سایکۆلۆژییەکانیان پشتگوێ خستووە. بەڵام هەندێ لەسەرەتاییترین (پرسیارە سیاسییەکان) خود بەخود بە دەروونزانییەوە گرێ دراون: مرۆڤ چۆن بۆچوونی سیاسی سەرەتایی خۆی بەدەستدێنێ؟ چۆن بیروڕای شێوەیەکی تایبەتی وەردەگرێ؟ چۆن بیروڕاکان دەگۆڕێن؟ خەڵکی چۆن بڕیار دەدەن؟ چۆن کۆمەڵگایەکی ملکەچ کتوپڕ بەداواکاری گۆڕینی وەزعی رژێمی خاوەن دەسەڵاتی خۆی تێکدەشکێنێ؟ بۆچی کەسانی توندڕەو توندڕەون و کەسانی دەسەڵاتدار دەسەڵاتدارن؟ بەشێوەیەکی گشتیی ئەتوانین بڵێین ئەگەر زانایانی زانستە سیاسییەکان زیاتر گرنگی بەهۆکارە دەروونی وژینگەییەکانی رەفتاری سیاسی بدەن ئەوا شیکردنەوەو لێکۆڵینەوەی سیاسی راستترو بەرفراوانتر دەبێ. ئەمەش بەو مانایە نییە کەتەنها فاکتەرە دەروونییەکان رەفتاری سیاسی دیاری دەکەن بەڵکو کردەوە ئاڵۆزەکانی مرۆڤ(وەک رەفتاری سیاسی وکۆمەڵایەتی وئابووری) لە زەمینەیەکدا دروست دەبێ کەتیایدا ئەم هێزانە کارلەیەک دەکەن: هێزی کولتووری، ژینگەیی، کەسایەتی، بایلۆژی. لەم باسەدا ئەو چەمکە دەروونزانییە جیاوازیانە باس دەکەین کە پەیوەندییەکی تایبەتییان بە لێکۆڵینەوەی رەفتاری سیاسییەوە هەیە.

هەندێ زەمینەی پێویست:

پێش ئەوەی باسی پەیوەندی چەمکە جۆراوجۆرەکانی دەروونزانی بە سیاسەتەوە بکەین، با بەکورتی سەرنجێکی کورت بدەینە زەمینەی هەندێ لەو چەمکە بەناوبانگانەی کە، گەرچی زۆر روونیش نین، زانایانی سیاسەت بەکاریان دێنن.

بەڵام زۆر دەروونزان وژمارەیەکی زۆر لەزیادبوونی زانایانی سیاسەتەوە، دەروون وەک قوتوویەکی رەشی ئاڵۆزی خڕۆکەیە کەبەم شتانە ئاخنراوە:- پێویستییە فەردییەکان، حەزەکان، (من)و(بەرزەمن). هەندێ لەمانە بەئاسانی هەستیان پێ دەکرێ بەڵام لەوە دەچێ هەموو ئەمانە کاریگەرییەکی باشیان لەسەر رەفتاری مرۆڤ هەبێ.

هەموو کەسێ هەر لەسەرەتای

منالییەوە یەک چەمکی (خود) واتە یەک ئاسنامە بۆخوی بەرهەمدێنێ: یانی وێنەیەکی زیهنی دەربارەی ئەوەی کە ئەو چییە، کێیە وە لەکوێی جیهانی دەوروبەریدایە. ئایا من زیرەکم، جێی رەزامەندیم، جوانم، بەتوانام، کوری باشم، باوکێکی باشم، کرێکارێکی باشم...؟

هەرکەس چەمکی (خود)ی خۆی بەبینینی هەڵسوکەوتی کەسانی تر پەرە پێدەدا. وەک چارلز کوولی دەڵێ خەڵکی وەک (ئاوێنەیەکی بالآنمان) کە فەرد تەسەوراتی خۆی دەربارەی ئەوەی کە خۆی چی ئەکات و چۆن ئەکات، لەو ئاوێنەیەوە وەردەگرێ. « من جوانم چونکە خەڵکی ئەڵێن تۆ جوانی» ،«من زیرەکم چونکە لەتاقیکردنەوەدا نمرەی باشم هێناوە» ،«من بەهێزم چونکە خەڵکی داواکانم جێبەجێ ئەکەن ولێم ئەترسن».

وەک لەمەودوا باسی ئەکەین چەمکی (خود)ی فەرد کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر رەفتاری سیاسی ئەو فەردە هەیە.

جگەلەوە هەموکەس خاوەنی پێویستی وحەزی جۆراوجۆرە. پێویستییە فیزیکییەکانی وەک خۆراک وسێکس دەمێکە ناسراون. ئەوانەی خەریکی لێکۆڵینەوەی کەسایەتین ئەزانن کە مرۆڤ گرفتاری پێویستی جۆراوجۆری تری کۆمەڵایەتی ودەروونییە. بۆ نموونە پێدەچێ کەسان پێویستییەکی بەردەوامیان بە ئاسایش وسەقامگیری و یاسا هەبێ، جیهانێکیان پێ خۆشە یاسای تێدا، جێگیربێ، هەمو شتێ لەجێی خۆیدابێ، هەمو دەستورەکان مەعلووم بن وشتی کتوپڕ کەم رووبدات. هەروەها هەموکەسێک پێویستی بە پەیوەندی وپاڵپشتە، واتە خوازیاری هەبێ، حسابی بۆ بکرێ، جێگەی رەزامەندی بێ، رێزو ئافەرینی دەرهەق بکرێ. بەهەمان شێوەی کەپێویستیمان بەوەیە رێزمان لێ بگیرێ، پێویستیمان بەوەش هەیە دەربارەی خۆمان بیربکەینەوە. زۆر لێکۆڵینەوە دەری

خستووە ئەوکەسانەی خۆیان بێ نرخ دەبینن بەختیارییان دەخەنە مەترسییەوە ئەوانەی دەربارەی خۆیان ئیجابی بیرناکەنەوە ناتوانن بەشێوەیەکی ئاسایی تێکەڵی خەڵکی بن، کەواتە پێش هەموشتێ کەسان ئەبێ خودی خۆبانیان قبوڵ بێ. زۆر لەدەروونزانەکان لەو باوەرەدان هەرکەس جگە لەچەمکی خود، چەمکی خودێکی خەیاڵیش لەمێشکیدایە: یانی خەونێکی مەنتیقی پێکهاتوو لەئارەزووەکان وتواناو بەها(قیَم)کە زۆرجار لەواقیعەوە دوورن. هەرکاتێ وێنەی ناو ئاوێنەکە(واتە خودی واقیعی) بەرادەیەکی زۆر لەچەمکی خودی خەیاڵی دووردەکەوێتەوە، زۆرکەس لەجیاتی ئەوەی دان بەشکستی خۆیاندا بنێن، پەیوەندییان بە واقیعەوە دەپچرێنن.

ئەگەر یەکێک یا زیاتر لە پێویستییەکانی فەرد بە تەواوی جێبەجێ نەکرێ حاڵەتێکی ناهاوسەنگی پەیدادەبێ وهێزێکی دەروونی یا ئارەزوویەک ئازاد دەبێ بۆ ئەوەی ئەو پێویستییە بێبەش کراوە تێر بکاو ئەو کەسە بگێرێتەوە باری هاوسەنگی. بۆ نموونە کاتێ برسیمانە ئارەزووی خواردن زاڵ ئەبێ بەسەر هەموو چالاکییەکانماندا تا پێویستییەکەمان دانەمرکێتەوە. بەهەمان شێوەی ئەو کەسانەی پێویستییان بە ئاسایش، سەقامگیری، رەزامەندی وسەرکەوتن بەرادەی گونجاو رازی نەکرابێ، بەدوای هەلومەرجێکی ئارام وبێ مەترسی و، بەشوێن خۆبەستنەوەو خۆڤەرزکردن دا دەگەرێن وتا بەدەستیشی نەهێنن دووچاری ناهاوسەنگی دەبن.

پێوەندی نێوان پێویستی ورەفتاری سیاسی زۆربەی کات روون وئاشکرایە. سەیر نییە ئەگەر ئەو کەسانەی دەستەپاچەن وباوەریان بەخۆیان نییە زۆر بەئاسانی لەلایەن بزووتنەوە دیکتاتۆرییەکانەوە کۆ بکرێنەوەو بێنەجۆش، چونکە ئەم بزووتنەوانە پەیمانی

دنیایەکی جێگیرو یاساداریان پێ ئەدەن کەتیایدا هەموو کەسێک بۆ ئەوەی بژی ئەبێ ملکەچی یاسابێ.

ئەوکەسانەی هەستدەکەن بەدەرنراون(واتە کۆمەڵ قبوولْیان ناکات)، عادەتەن روو ئەکەنە بزووتنەوە توندڕەوە دەرمارگیرەکان بەڵکو ئەو هەستی خۆبەستنەوەو رەزامەندییەی کە کۆمەڵ پێی رەوا نەدیون، لەوانی بەدەست بێنن. هەروەها زۆر لەوکەسانەی ئارەزوویەکی گەرمیان بۆ خۆناساندن وسەرکەوتن هەیە، پەی بەوەدەبەن کەوا چالاکی سیاسی ئەم ئارەزوویان دێنێتە دی. بەهەرحاڵ پێش ئەوەی کەڵکی سیاسیی پێویستی وئارەزووەکان ڕوون بکەینەوە با هەوڵبدەین چەمکی نامەعلوومی من(ئیگۆ) وە بەرزە من(سوپەرئیگۆ) تێبگەین.

(من) ئەو سیستەمە دەروونییەیە کە بۆ سەرپەرشتی و رێنوێنی تێرکردنی پێویستییەکانی (ئارەزووەکانی) مرۆڤ لەئەرزی واقیعدا دروست دەبێ وکەشە دەکا. (من) وەکو کەشتیەوان وایەو ئارەزووەکانی خاوەنی هوشیارانە جێبەجێ دەکا. (من) ئەبێ ویست وئارەزووەکان بەشێویەک تێرو رازی بکات کەلەکەڵ واقیع ویاساکانی کۆمەڵدا بکونجێ. (من) لەهەمان کاتدا کە خاوەنەکەی تا ئەوپەڕی توانا رازی دەکا، لە تێکشکاندنیش دەیپارێزێ بەوەی نەهێڵێ دوای ئارەزووی بێ ئەنجام بکەوێ.

بەرزە من بریتییە لەویژدانی ئەو کەسە. ئەگەر(من) خاوەنی ئینزاربکا کەوا« سزای دزی وئەگەری گرتن زۆرەو ئەوە ناهێنێ خۆتی بۆ بخەیتە مەترسییەوە» ئەوا بەرزەمن ئەوەشی دەخاتەسەر کەوا دزی لەرووی ئاکاریشەوە کارێکی ناپەسەندە.

وەزعی (من) ئەوەندە پتەو نییە. ئەگەر ئارەزووی رازی کردنی پێویستییەکان بەسەر مرۆڤدا زاڵ بێ چی روو ئەدا؟ ئەگەر کۆسپە کۆمەڵایەتی وئاکارییەکانی کۆمەڵگایەک ئەوەندە سەخت بن رێگە بەدەربڕینی ئاسایی ئارەزووە سێکسی وئەوانی تر نەدەن چی ڕوو ئەدا؟ ئەگەر واقیع ئەوەندە دوژمنانە بێ نەتوانین رێکەی ئاسایی وبێ زیانی تێرکرنی بگرینەبەر چی دەبێ؟ بەکورتی ئەگەر(من) نەتوانێ داواکارییە دژ بەیەکەکانی ئارەزووەکان وبەرزەمن وواقیع پێکەوە گرێ بدات چی ئەبێ؟ من بۆ ئەم مەبەستە پەنا ئەباتە بەر میکانیزمەکانی بەرگری کەزۆربەیان بریتین لەتێکدانی واقیع یان گۆڕینی شێوەی رازیکردن. ئەم چەند میکانیزمە دیفاعییەی خوارەوە پەیوەندیان بە رەفتاری سیاسییەوە هەیە:

پاساودان: بریتییە لە هەوڵدان بۆ سارێژی ئازاری ویژدان (بەرزەمن) لەرێکەی پاساودانی کردەوە نابەجێکانمانەوە بەجۆرێک کە بەرزەمن بەدڵی بێ. بۆ نموونە « لەراستیدا من دژی یەک پارچەیی نیم بەڵام ناچارم لەکەڵ دراوسێکانم دا باش بم».

بەسەردانان: بریتییە لەهەوڵ دان بۆ سارێژکردنی ئازاری ویژدان لەرێکەی ئەوەوە کارە نابەجێکانی خۆت بنێی بەسەرخەڵکیترداو بیکەی بەخەتای ئەوان، وەک ئەوەی بڵێی« ئەوەندە دوژمنایەتی کردم ناچار بووم لێی دەم».

گواستنەوە: بریتییە لەگوێزانەوەی لاشعوریانەی عاتیفە لەئاماجێکەوە بۆ ئاماجێکی تر. یەکێ نەتوانێ لەسەرۆکەکەی بدا شەڕ بەسەگەکەی دەفرۆشێ. ئەو کەسانەی دەمارگیرن عادەتەن رق و قینی شکستەکانی خۆیان بەسەر کەمینەکانی وەک جوولەکەو رەشەکاندا بەتاڵ دەکەنەوە. گواستنەوە مەگەر بەدەگمەن دوودڵی و بێ ئارامی خاوەنەکەی لەناوبەرێ، زیاتر چارەیەکی کاتییەو رێگە نادا(من) دان بنێ بەشکستەکانیدا.

کاریگەری سیاسی میکانیزمە دیفاعییەکانی تر پاشتر باس دەکەین. نابێ ئەوەشمان بیر بچێ کە زۆربەی

خەڵک جارجار لەبەکارهێنانی ئەم میکانیزمانەدا زێدەڕۆیی دەکەن.

سیاسەت وپێویستییە دەروونییەکان:

چەمکەکانی پێویستی (حاجە)و(من) لەسیاسەتدا زۆر بەکاردەهێنرێن. ڕۆبەرت لین لەبەرهەمەکانیدا پێی لەسەر ئەوە داگرتووە کە چەمکەکانی (من) و(پێویستییە دەروونییەکان) پەیوەندیان بەهەموو ڕەفتارێکی سیاسییەوە هەیە. زۆربەی زانایان لەو باوەڕەدان پەیوەندییەکی نزیک لەنێوان تێرنەکردنی پێویستییە دەروونییەکان و سیاسەتی توندڕەویدا هەیە. ئەم بۆچوونە لەساڵی ١٩٦٤دا بەچاپی کتێبی (کەسایەتی دیکتاتۆری) لەلایەن چەند نووسەرێکەوە سەری هەڵداوە، کە بریتییە لەلێکۆڵینەوەیەکی تێروتەسەلی ڕەفتاری فاشستی. نووسەرەکان لەوباوەڕەدان دیکتاتۆری ودەسەڵاتخوازی سەرچاوەیان دەروونییەو ئەو کەسانەی دەستەڕاستی توندڕەون دووچاری هەستی توندی دووەرەپەرێزی وخۆ بێ باوەڕی وبێ توانایین وپێویستییەکی زۆریان بەئاسایش وسەقامگیری ودڵنیاییە. دەڵێن کەسانی دەسەڵاتخواز لەگەڕان بەدوای ئاسایش ودڵنیاییدا. لەم ڕەفتارانەدا زێدەڕۆیی دەکەن، تەشریفات، ملکەچی کوێرانەی ئایدیۆلۆژی، زوڵم و زۆر،دوژمنایەتی بیروئەندێشە، خەرافات، دوژمنایەتی مرۆڤ، سێکس.

لەناو ئەولێکۆڵینەوانەدا کە دەربارەی کەسایەتی دەسەڵاتخوازکراوە، هەوڵەکانی ماک کلوسکی دەربارەی کەسایەتی پارێزگاران (محافظون)ـوە ئازادیخوازان شایانی باسە.

لێکۆڵینەوەکانی ماک کلوسکی وتەدۆرنۆ بەئاشکرایی دەریانخستووە کەوا، بەپێچەوانەی باوەڕی باوەوە، پارێزگاری تەنیا مەبدەئی خاوەن بیران وڕۆشنبیرانی کۆمەڵ نییە، بەڵکو پێچەوانەی ئەوەش ڕاستە یانی هەرپێوەرێک لەبەرچاوبگرین، ئەتوانین بیروباوەڕی پارێزگارانە لەناو کەسانی بێ ئاگاو سووکە خوێنەوارو تا حەزیکەی بێ ئەقڵیشدا بەدی بکەین. لانی کەم لە کۆمەڵی ئێمەدا، پارێزگاری تایبەتە بەو کەسایەتییە گۆشەگیرانەی کەوا خۆیان نزم دەبینن، دووچاری ئازاری بێبەشی و ونیی خۆیانن، ترسنۆک ودەستەپاچەن و، حەزیان لەنهێنی پاراستنە. هەروەها ئەو کەسانەی ڕەوت ومەبەستی خۆیان نازانن، کومانیان لە بەهاکانی(قیم) خۆیانە و، هەمیشە لەوە زەندەقیان چووە چۆن لەکۆمەڵگادا ئەرکی قورسی پاراستنی (کڵاوی خۆیان لە ڕەشەبا) جێبەجێ بکەن، ئەو کۆمەڵگایەی کە بەلایەنەوە ئەوەندە ئاڵۆزە کەس سەری لێدەرناکات.

لەناو چوارگرووپی ئازادیخواز-پارێزگاردا، پارێزگارانی توندڕەو، دوژمنترین، دڕدۆنگترین، زاڵمترین، ئازاترین بۆ گوناهبارکردنی خەڵکی لەسەر شکستەکانی خۆیان، کەم چیکڵدانەترین، ئازاترین بۆ سووکایەتی بەخەڵک، بەکەس بڕوانەکەرترین و سەرسەختترین وڕەئی نەگۆڕترترین گرووپن. ئەمانە گەرچی بەسەختی ڕەخنە لەخەڵکی دەگرن لەسەر بچووکترین هەڵە بەڵام خۆیان لەحاڵەتی بەرگریدان وبۆ پاراستنی پێویستییەکانی خۆیان پڕ چەکن. گەرچی یەک پارچەیی دەروونییان لاوازەو نیگەرانن، بەڵام عادەتەن لەبەر بێ توانایی خۆیان و بەهۆی ئەو هەست بەگوناهکردنە توندەوە کە هەیانە، حەز دەکەن ئەو سیفەتە کەسایەتییانەی خۆیان کە خۆیان لێیان بێزارن وئەترسن، بیانلکێنن بەخەڵکی ترەوە.

بەنیسبەت دەسەڵاتخوازی چینی کرێکارو وئەندامێتی لەحزبە چەپە توندڕەوەکاندا، پێویستی بەخۆبەستنەوەو ئاسایش وڕێز لەخود نان، بە پاڵنەری

سەرەکی دادەنرێن. کابریال ئەلمۆند لەشیکردنەوەی رەفتاری ئەندامانی پێشووی حزبە کۆمۆنیستەکانی چوار کیشوەرەوە بۆی دەرکەوتووە، یەکێ لەسەرەتاییترین پاڵپشتەکانی حزبی کۆمۆنیست بریتییە لەتیۆری حزب دەربارەی دەسەڵات، هاوڕێیەتی، یەکێتی، ئەزەلیەت. پێدەچێ کۆمۆنیزم پەنا بۆ ئەو کەسانە بەرێ کەوا هەست بەسەر لێشێواوی دەکەن و ژینگەیان بە دەوری ناون(یانی هەست دەکەن لەوێدا جێیان نابێتەوە). کۆمۆنیستی شەڕانی کەسێکی لەخۆبوردووە، بەهێزو پڕئومێد بەداهاتوو، ئامانجەکانی خۆی دەزانی وبەبێ دڵەڕاوکێ ئەرکی سەرشانی ئەنجام دەدا. ئەم لایەنەی کۆمۆنیزم سەرنجی ئەو کەسانە ڕادەکێشێ کەوا لەناخی خۆیاندا، لەئەنجامی تەجرەبەی منالییەوە، هەست دەکەن لاوازو بێ نرخن، هەروەها ئەوانەی کەژینگەیان بەدەری نارن. رەشەکان، جوولەکەکان، لە دایکبووانی دەرەوەی وڵات، بێکاران، رۆشنبیرانی وڵاتە موستەعمەرەکان، رەنگە بەهۆی وەزعی کۆمەڵایەتیانەوە کە ئەنجامی سەرلێشێوان وبێ توانایی وبێ پلەوپایەیی وبێ ڕێزییە، ڕووی تێ بکەن.گومانێکی وا لەوەدانییە کە سیاسەتی توندڕەوی وەسیلەیەک بۆ بەدەستهێنانی ئاسایش وەرەزامەندی پاراستنی (من) بەوکەسانە دەبەخشێ کە نازانن خەریکی چی بن. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ڕاست نییە وای دابنێین کەوا ناهاوسەنگی پێویستییە دەروونییەکان تایبەتە بە کەسانی توندڕەو. دەروونزانانی کەسایەتی لەوباوەڕەدان زۆربەی خەڵک ترسێکی شاراوەیان دەربارەی سەرلێشێواوی وکەم نرخی وبێ ئاسایشی هەیە بەڵام لەبەرئەوەی لەکۆمەڵدا جێی خۆیان کردۆتەوە وهاوڕێیان وخزمان وکارەکانیان هەستی ئاسایش وڕەزامەندی وڕێزیان پێ ڕەوا دەبینن، ئەو ترسەیان دەرنابڕن. بەڵام ئایا کاتێ جیهان لەبەر چاوی کەسێک سەرەوژێر دەبێ، هەستی بێ ئاسایشی وبێ توانایی وسەر لێشێواوی چییان لێ بەسەر دێ؟ کاتێ کەسێک کەبەتەواوی لەکۆمەڵگادا تواوەتەوە بۆی دەرئەکەوێ جیهانە ئاساییەکەی ئەو بووە بە جیهانێکی پڕ تەیران ویاسا، عاتیفەشاراوەکانی بێ ئاسایشی وبێ توانایی وسەر لێشێراوی ئەو چییان لێ بەسەردێ؟ لەژێرگوشاری ژینگەدا کتوپڕ هەموو دەبنە مرۆڤی بێ ئامانج وویڵ. لەگەڵ زیاتربوونی بێ بەشیی پێویستییەکاندا، ئارەزووە شاراوەکان (خەفەکراوەکان) بەسەر بەرزە (وبژاندان)دا زاڵ دەبن وخۆیان نیشان دەدەن. هەرلەم ڕوانگەیەوە کیرث ولاسویک سەرهەڵدانی هیتلەریزم شی دەکەنەوە: ئەوانەی کە دووچاری کوێرەوەری ئەبن هەمیشەهەڵوەدای جۆرێک رزگارین کەوا بەسەر ئەو دیاردانەدا زاڵ بێ کەبۆتە هۆی بێ بەشی ئەوان. ئەم جۆرە کەسە سەرنەکەوتووانە لەهەموو توێژەکانی کۆمەڵی ئەڵمانیادا دەبینرا: شازادەی بێ تاج وتەخت، خاوەن موڵکانی قەرزار، جووتیارانی قەرزار، پیشەوەرانی موفلیس، کاسبکارو هونەرمەندانی هەژار، پزیشکانی بێ نەخۆش، پارێزەرانی بێ دەعوا،نووسەرانی بێ خوێنەر، مامۆستاو کارمەندو کرێکارانی بێکار، ئەمانە هەموو ڕوویان کردە هیتلەریزم. سۆشیالیزمی میللی وەک بزووتنەوەی ڕزگارکەری خەڵک، سەرنجی خەڵکێکی زۆری ڕاکێشا بەتایبەتی چینی ناوەڕاست چ کۆن وچ نوێ، بەتایبەتی لەناو ئەوانەدا کە عەقڵ ومەنتیق تەواو پەردەی ئەسەندبوو، سۆشیالیزمی میللی بەتایبەتی لەناو ئەو کەسانەدا بڵاوبۆوە کە چاوەڕوانی ڕزگاری موعجیزە ئاسا بوون یا لانی کەم چاوەڕوانی وەسیلەیەک بوون هەموو ئەو دیاردانە تێکبشکێنێ کەبەسەرچاوەی بێ بەشی خۆیانیان دەزانی.

هیتلەر وەک کەسێک ناسرابوو

کـــەئەیەوێ ئەو مـــەبدەئە ســـەرەتاییـــانە زیندووبکاتەوە کە فەرامۆش کردنیان بۆتە هۆی لاوازبوونی مـــیللەتی ئەڵمـــانی. فـەسادی ئەدەبیات و نواندن وەکار دەنرا بەسەر ئەو جوولەکە پیسـانەدا کـەوا ئەو وڵاتەیان بێ حورمەت کردووە کە ساڵەهای ســاڵە لەناو نازو نیــعــمــەتیــدا دەژین. گوشاری جەنگ، کەم خۆراکی، هەلاوسان وبێکاری، لەو چەند ســـاڵە پڕ ڕووداوەی دواییدا، ژنان و پیاوانی دووچاری جۆرەها وەسوەسە کردبوو کە خۆیان لەبەر نەدەگرت وتووشی هەست بەگـــوناهکردن وســـزا دانەوەکردبوون. لەولاشەوە(بێدار بوونەوەی ئەڵمـــانیـــا) بزووتنەوەیەکی ویژدان بوو بۆ پاکـــبـــوونەوە وزیندووکـــردنەوەی بەها مەعنەوییەکان.

جـــوولەکـــەکـــانیش وەکـــو مـــەڕ قـــۆچی قـــوربانی ئەم بەســـەرهاتەن. بەخـــۆبینینەوە لەکــەســـایەتی هیـــتلەردا، ئەندامـــانی ســەرکـــەردانی چینی ناوەڕاســتی میللەتی ئەڵمانی کە ژمارەیان لەزۆربووندابوو، نەک هەر ئاسـایشی دەروونیـیان بەدەست هێناو ئامانجی خۆیان دۆزیەوە، بەڵکو رزگارکردن لەو هەســتی گـوناه رشکســتـەی هەیان بوو ئەویش بەوەی هەمـــوویان خـــســـتـــە ملی کەمینەی یەهوودی.

ناسنامەو خۆبینینەوە:

ئـەتـوانـین تـەجـــــــرەبـەی مـنـداڵان لـە پێکهـــاتنی (خـــود) یان(ناسنامـــە)ی خـۆیاندا بەجـۆرێک قـەیرانی ناسنامـــەیی ناوینێین. منداڵان بەتەواوی نازانن چۆن وبە چ ڕێگەیەک جێگەی خۆیان لەدنیـای دەوروبەرباندا بکەنەوە. چونکە یاســـاو دەوروبەریان لە بەردەوام گـــۆڕاندان. هەر ئەوەندە ڕێ ورەوشـــتی باوانیـــان وەرگـرت پۆل وقـــوتابخـــانەیان دێتـــە ڕێ وناچارن خۆیان لەگەڵ هاوڕێ ومامۆستاکانیاندا بگونجـــێنن. کـــەبالق نەبن ئەبێ لەگـــەڵ ڕەگەزی دووەمدا ڕێککەون.

کـە دەچنەئامادەیی وزانکۆو جیـهـانی

کـــاردەوە پەی بەوەدەبەن کـــەئەو ڕەفـــتـــارەی لەتەمەنی ١٥ ساڵیـدا عەیبی نەبوو لە ١٨ ســاڵیــدا مــایەی لاقــرتی وپێکەنینە. بەم جـــۆرە نەوجـــەوانان ئەبێ ببن بەگـــەورەو کامل. پێویسـتی بە ئاسایش، ڕەزامەندی وعیزەتی نەفس، هەموو کەس ناچار دەکا بە گەرمی لەدوای ناسنامەی خۆی بگەڕێ. ئەم ئارەزووی ناسنامە بەدەست هێنانە وای لێــدەکـــا بەردەوام بەدوای دەوری خـــۆیدا بگەڕێ: «چاوەڕێی چی لەمن دەکرێ وچۆن ئەنجامی دەم؟».

ڕێگەیەکی سادە بۆ زاڵ بوون بەسەر ئەم کێشەیەدا لاسایی ئەو کەسانەیەکە هوشیار دیارن وبەتایبەتی خاوەن دەسەڵاتیشن. بەم جۆرە لەسەرەتاوە مناڵ بە لاساییکردنەوەی ڕەفـتـارو بەها ئارەزووەکـانی دایک وباوک ناسنامەیەک بۆ خۆی دروستدەکا. ئەڵبەتە ئەمە تەنیا لاسایی کردنەوەیەکی ئاسایی نیـیە بەڵکو مناڵ ئەو شـــتانە دەکـا بەهی خـــۆی وبەشـــێک لەناسنامـــەی خـــۆی پێ دروست دەکا.

بەپرۆسـەی لاسـاییکردنەوەی دەروونی ڕەفـتـارو بەهاو ئارەزووەکـانی کـەسـێک یا شتێکی تر دەڵێن خۆبینینەوە. کاتێ مناڵ خـۆی لەدایک وباوکـیدا دەبینێـتـەوە، یان کـەسـێکی خۆی لەڕەفـتـاری سـیـاسی یا ســەربازی کــەســێکی خــاوەن دەســەڵاتدا دەبینێتەوە، وا هەست دەکا خۆی خاوەنی هەموو شکۆمەندییـەکانی ئەوە و لەهەموو سـەرکەوتنەکانیدا بەشدارە، وەک هەمـوو ئەو شـــتـــانەهی خـــۆی بێ. پرۆســـەی خۆبینینەوە بۆکەسانی لاوازو نائارام وبێ ئاسـایش، ناسنامـەو ئامـانج وشـانازی وپاڵپشتێکی قایم بەدیاری دێنێ. ڕەفتارو ئارەزووەکـانی بابەتی خـــۆتیـــابینینەوە وابەجێ دێنێ وەک بڵـێی بەشـێک بێ لە ئەخلاقیاتی خۆی.

یەکێ لەکەڵکەسەرەکییەکانی چەمکی خـــۆبینینەوە ئەوەیە کـــە لەوڕێگەیەوە خـەڵکی بۆچوون ولایەنگیـــری ســـیـــاسی خـــۆیان بەدەست دێنن. مناڵان لەگـــەڵ

خـــۆبینینەوە لەدایک و باوکـــیـــاندا گەورەدەبن. ئەگەر باوان باوەڕی پتەویان بەڕژێمی سیاسی وڵات هەبێ ووەفاداری بن ئەوا منالەکانیشیان ئەو ئامادەییەیان تێدا دەبێ. پێچەوانەی ئەمەش هەر راستە.

بەشێک لەپرۆسەی خۆبینینەوە ئەوەیە کەمنداڵ حەز دەکا ئەو بۆچوونەی بەرامبەر باوکی هەیەتی بیگوێزێتەوە بۆ کەسانی تری خاوەن دەسەڵات. لەرێگەی پەی بردن بە(دەسەڵاتی باوکەوە) ئەتوانین پێشبینی ئەوە بکەین کە منداڵ(دەسەڵاتی سەرۆک کـــۆمـــار) چۆن دەبینێ. ئەو منالانەی دەسەڵاتی باوکیان بە کەم دەزانن زۆر پێدەچێ دەسەڵاتی سەرۆک کۆماریش بەکەم ببینن.

لەزۆربەی وڵاتانی پەرەسێن(نامیة) دا کە هێشتا پەروەردەو فێرکردنی گشتی وماس میدیا گەشەی نەکردووە هێشتا خێزان سەرچاوەی سەرەکی ئاراستەپێدانی سیاسی منالە. لەوڵاتە پەرەسەندووەکاندا، بەهۆی زۆرهۆکاری تازەی کۆمەڵایەتییەوە وەک قوتابخانە، هاوڕێیانی قوتابخانە، پارتە سیاسییەکان، ماس میدیاوە جۆرەها بانگەشـــەی حکومی، ئەو بۆچوونە سەرەتاییەی کە لەرێگای باوانەوە بەمناڵ دەکات، تووشی گۆڕان دەبن. هەروەها بەهۆی تەجرەبە وزانیـــاری رۆژانەی بەردەوامیشەوە دەربارەی رژێمی سیاسی وکاریگەریان لەسەر ژیانی ئەو کەسە، بۆچوونی سیاسیش پەرەدەسێنێ.

ئەمڕۆ کاریگەری خێزان لەسەر بۆچوونی سیاسی فەرد کەوتۆتە ژێر لێکۆڵینەوەوە. لەشیکردنەوەی وەڵامی ١٧ هەزار قوتابیدا دوو لێکۆڵەرەوە بۆیان دەرکـــەوتووە کاریگەری قوتابخانە زیاترە لەهی خێزان. کورتەی لێکۆڵینەوەکەیان بەم جۆرەیە:

ئەنجـــامـــەکـــان وانیـــشـــان دەدەن لەلێکۆڵینەوەکانی رابردوودا کاریگەری خێزان لەسەر سیاسی منال زیاد لەپێویست گەورەکراوە. لەڕاستیدا خێزان ئەبێتە هۆی ئەوەی منال پارتێکی سیـــاسی لەوی تر بەباشـــتـــر دابنێ، بەڵام لەزۆربەی زەمینەکانی تردا گرنگترین رۆڵی خێزان پاڵپشت کردنی دەزگاکانی ترە. منالانی یەک خێزان تەنیا لە بواری لایەنگیری حزبایەتی وئارەزووی پەیوەندیدار بەمەوە، وەک غـەمگینی وشـادمـانی دەربارەی ململانێیـەکی هەڵبژاردن، بۆچوونیان لەیەک دەچێ. ئەم لایەنگرییە حزبییەی لێ دەربکەین، لەوەدەچێ کاریگەری خێزان ناڕاستەوخۆبێ وتەنیا بۆچوونی دەربارەی دەسەڵات ویاساو مل دان بگرێتەوە.

تاڕادەیەک پەیوەندی لەنێوان پێکهاتنی خێزان ودڵدانی منال بەڕژێمی سیاسیدا هەیە. ئەو منالانەی باوکی خۆیان بەخاوەن دەسەڵات وبەهێز دەبینن حەز دەکەن لەمەڕ مەسەلە سیاسییەکانەوە هۆشیارترو نزیکتربن، بەڵام ئەو منالانەی دایکیان بەهێزتر دەبینن لەماڵەوە، کەمتر تاقەتی کاروباری سیاسییان هەیەو لەچاو ئەو منالانەدا کەباوکیان بەهێزتر یان باوک ودایکیان هەردووکیان وەک یەک دەبینن، درەنگتر بۆچوونی سیاسی بەدەست دێنن.

پێدەچێ قوتابخانە لەفێرکردنی بەشی زۆری لایەنگری وبۆچوون وبیروڕای منالان دەربارەی کاروباری ڕژێمی سیـــاسی، رۆڵێکی گەورەتری هەبێ. ئەگەر خێزان لەفێرکردنی منالدا بۆقبوول کردنی کۆمەڵ و وەفـاداری بەرامـبـەر بەوڵات دەوری سەرەکی هەبێ ئەوا قوتابخانە ڕەزامەندی وزانیاری چەمکی تازەی وای فێردەکات کەوا ئەو هەستە سەرەتاییانەی پەرەپێ بداو هۆشیارانەتری بکات.

چەمکی خـۆبینینەوە لەشیکردنەوەی رەفتاری سیاسی کەسانی دەمارگیر(خاوەن باوەڕی راستەقینە)شدا یارمەتیمان دەدات. زۆر لەو کەسانەی کە وەک پێشتر باسمان کرد ئامانجێکی دیاریکراویان نییە بریتیین لە(خاوەن باوەڕانی ڕاستەقینە)؛ ئەم کەسانەی ئاسایشی دەروونییان نیە، لێیان رازی نین، باوەڕیان بەخۆیان نییەو

دووچاری قەیرانی ناسنامەیین، خۆبینینەوە لە بزووتنەوەیەکی توندڕەوی چەپ یا راستدا یان لە پێشەوایەکی مەبدەئی دا یان لەکابرایەکی خەڵک خەڵەتێندا، بۆ ئەو کەسانەی کە هیچ ئامانجێکیان نییە دارعاسایەکی دەروونی بەدیاری دێنێ. کتوپڕ ژیانیان ماناو ئامانج پەیدادەکا، رەزامەندی خەڵک بەدەست دێنێ وبە بەدەستهێنانی هەقانیەت لەئایدیۆلۆژی حزب یا پێشەوادا، لەدەوری ئازەیدا بەناوی(لایەنگرەوە)، دەبێتە خاوەنی ڕیز لەخۆگرتن وباوەڕبەخۆکردن. ئەلمۆند لە (داواکانی کۆمۆنیزم) دا دەڵێ:-

لەکاتێکدا کە دوژمنایەتی وبێزاری بەهەموو بابەتەکشتییەکانی کۆمۆنیزمەوە دەبینرێن، حزبی کۆمۆنیست بەهۆی وڕووژاندنی پێویستییە دەروونییەکانی تریشەوە سەرنجی خەڵک رادەکێشێ. لەپەیوەندییە گشتییەکانی کلاسیک وکۆمۆنیزمدا پێ لەسەر رێکخستن وکۆمەڵ وپەیوەند دادەگیرێ. کۆمۆنیستی نموونە کەسێکت دێنێتە پێش چاو کەوا لەڕەوتی زەماندا جێگەی خۆی کردۆتەوە، دەوری بە ژمارەیەک هاوڕێی حزبی بەوەفا وکۆڵنەدەر گیراوە. خەباتگێڕی کۆمۆنیست تەنیا موڵکی دەستەکەی خۆی نییە، بەڵکو لەجۆرە رێکخراوێکی نەفسانەییدا بەشدارەو لەناو ئامێری ئاڵۆزی حزبدا خۆی تواندۆتەوەو لەم رێگەیەوە ناسنامەیەکی باشی بەدەست هێناوەو بگرە هەست بەئەزەلیەت ونەمری دەکا، ئەم پێ داگرتنە لەیەکێتی ویەک پارچەیی وبەشداری کردن لە کۆمەڵ وکۆمەڵگادا کاریگەرییەکی زۆر لەو کەسانە دەکا کە لەهاوڕێکانیان جیاوازن ونەوانەی تەنیاو دووردەپەرێزن. کەسێک کە هەلومەرجی تەنیای خستووە ، وەک قوتابییەک کە تازە ماڵی باوکی بەجێ هێشتووەو ئاشنایەتی وپەیوەندی تەواوی بەدەوروبەریەوە نییە ،یان کەسێک کە بەهۆی هەندێ بێ باوەڕی قووڵ وترس لەئازاردان وکەڵکی خراپ لێ وەرگرتن سەری لێ شێواوەو گۆشەگیربووە. ئەم مەبدەئانە سەرنجی رادەکێشێ.

لە کۆمەڵگا جێگرەکاندا،(ناسنامەخوازان) کەمینەن بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پارچەیەکی پڕ مەترسی کۆمەڵگان. لەوڵاتانی پەرەئەستندا، لەو شوێنانەی کە گۆڕانکاری توندی کۆمەڵایەتی وتەکنۆلۆژی لەئارادایە، قەیرانی ناسنامەیی نێجگار بەربڵاوە.

بەدەگمەن کەسێک دەبینین خۆی لە تاقمێکدا نەدیبێتەوە وەک تیپی وەرزشی، عەشیرەت ،یانە، حزبی سیاسی، ئایینی، ئایدیۆلۆژی جۆراوجۆرو نەتەوە. شادمانی ودڵتەنگی لایەنگرانی تیپێکی تۆپێن نموونەیەکی ئاشکرای خۆبینینەوەی خەڵکە لەگرووپدا. ئەگینا چ پێویست دەکا ئەم لایەنگرانە ئەوەندە خۆیان بۆ یەکەم بوونی تیپەکەیان سەغلەت بکەن ئەگەر ئەوە نەبێ کە ئەوان بەهەموو باوەڕیانەوە وا تەسەوڕ بکەن کە (خۆیان) یەکەم بوون!(لیۆنارد دۆب) لەوباوەڕەدایە نەتەوایەتیش دیاردەیەکی لەم بابەتەیە، کاتێ خەڵکی خۆیان لەیەک نەتەوەو وڵاتدا دەبیننەوە لەڕاستیدا(من) دەبەستنەوە بەو مەسەلەو سەرکەوتنەکانی. بۆ نموونە ئەگەر ئێمە بڵێین ئەمریکا بەهێزو سەر راست وداهێنەرو پێشکەوتووەو بە گشتی لەسەرووی هەموانەوەیە، مانای ئەوەیە من بەهێزو سەر راست وداهێنەرو پێشکەوتووم. گەرچی ڕەنگە ئەم بۆچوونە راست نەبێ بەڵام کاریگەری عاتیفیی ئێجگار زۆرە. هەرچەند تاکەکانی میللەتێک بەشەوقێکی زیاترەوە خۆیان لەمیللەتدا ببیننەوە، سەرکردەکانیان ئاسانتر ئەتوانن بەبەکارهێنانی ڕەمزی نەتەوە(وەک ئاڵاو یاسای بنچینەیی ومافی هاووڵاتییان) خەڵکی جۆش بدەن بۆ بەدەستهێنانی ئامانجەکانیان.

نەتەوایەتی چەمکێکی تەجریدییە. خەڵکی لەهەمان کاتدا ئەتوانن لەزۆر دەستەدا خۆیان ببیننەوە. لەزۆر وڵاتدا

هاووڵاتی ئەتوانێ لەمانەدا خۆی ببینێتەوە: خێزان، یانە، قوتابخانە، شاری لەدایکبوونی، پارێزگا، ناوچە، ئایین، نەژاد، چین، حزب و وڵاتەکەی. بەڵام ئایا کام لەمانە لەپێشترن؟ ئایا وڵات لەپێش کڵێساوەیە یان کڵێسا لەپێش وڵاتەوە؟ ئایا خۆبینینەوە لە حزبی سیاسیدا، نەژاددا یا ناوچەدا بەهێزترە لە خۆبینینەوە لەنەتەوەدا؟ ئەگەر خۆبینینەوە لەوڵاتدا بەهێزتربێ لەخۆبینینەوەی ناوچەییدا(واتە کاتێ زۆربەی خەڵک وڵاتی لەدەستە ناوچەییەکان بەلاوە گرنگتربێ) ئەوا ئەو وڵاتە لەروانگەی دەروونزانی وکەلتوورییەوە یەکگرتووە. لەناو وڵاتانی جیهاندا ژمارەیەکی کەم ئەوەندە یەکگرتوو و یەک پارچەن کە جارجار تووشی دژایەتی نێوان لایەنە ناوخۆییەکان نەبن. بۆ نموونە لەسالآنی حەفتادا هاوارە نەتەوە پەرستییەکانی سەرکردە سیاسییەکانی ئەمریکا نەیتوانی زۆربەی ئەمریکییەکان رازی بکات بەوەی پشتگیری سیاسەتی دەوڵەت بکەن دەربارەی ڤێتنام. بەرگری ئەمریکاییەکان زیاتر بەهۆی دژایەتی بەها ناوخۆییەکانەوە بوو. زۆر پێشەوای ئایینی رازی نەبوون ئامانجە سەربازییەکانی سەرکردایەتی نەتەوەیی بخەنە سەروو بەها ئایینییەکانی هاووڵاتیانەوە. هەروەها جەنگیان دەکرد لەبەرئەوەی لایان وابوو پێویستییەکانی کۆمەڵگای رەشپێست شایانی ئەوەیە لەژوور ئامانجە نامەعلوومەکانی سەرکردایەتی میللییەوە دابنرێ.

لەم دوو نموونەیەدا ئەو رەمزانەی پێشەوا ناوچەییەکان بەرزیان دەکردەوە بەلای زۆربەی خەڵکەوە مەعقوولتر بوون لەوانەی پێشەوایانی وڵات بەرزیان دەکردنەوە. چەمکێکی تریش کە لەژێر سەرباسی خۆبینینەوەدا باس دەکرێ چەمکی قبوولکردنە.بەواتەی دانیاڵ لێرنەر قبوولکردن بریتییە لەتوانای چالاک هێشتنەوەی جوولان لەبارودۆخێکەوە بۆ بارودۆخێکی تر، هەروەها توانای خۆخستنە شوێن کەسانی تر. لێرنەر دەڵێ:

گرنگی دیاردەی قبووڵ ئەوەیە ئەو میکانیزمە دەروونییە دەردەخات کە بەهۆیەوە، ئەو کەسانەی تازە کەوتوونەتە خۆیان، لەجیهانی هەمیشە لەگۆڕاندا بەشێوەیەکی کاریگەرتر کاری خۆیان ئەنجام دەدەن. بەمانایەکی سادەتر قبووڵ بریتییە لەتوانای فەرد بۆ هەڵبژاردنی شوێنی کەسێکی تر بۆ خۆی. ئەم توانایە بۆ ئەوکەسانە زۆر پێویستە کە ماڵ وحاڵی کلاسیکی خۆیان بەجێ دێلن. گرنگی توانای قبوولکردن کاتێ دەردەکەوێ کە ئەفرادی بارکردوو خەڵکی دێهات بن وبەدرێژایی ژیانیان هەموو هاورێ وکاروپەیوەندیان لەکوندەکانیاندا بووبێ. لەدەرەوەی ژینگەی کوندو خێڵ ئەمانە دەبێ خەڵکی تر بناسن، دەوری تازە ببینن و، پەیوەندی تازە دروست بکەن.

بەپێی واتەی لێرنەر، قبووڵ لەرێگەی ئاشنایەتی بەزەمینەیەکی بەرفراوانی زانیاری وتەجرەبەی کەسییەوە بەدەست دێ. خوێنەواریی بەرز، شارنشینی وئاگاداربوون لەماس میدیا ئەبنە هۆی بەرزی توانای قبووڵ. هەرچەند قبووڵ بەرز بێ ئەوکەسە باشتر دەتوانێ بیروبۆچوونی سیاسی هەبێ وبەشێوەیەکی کاریگەر بەشداری ژیانی سیاسی بکا.

ئەگەر کارەکانی دۆب و لێرنەر پێکەوە لەبەرچاو بگرین ئەگەینە ئەم ئەنجامە:

١ـ نەتەوەپەرستی لەسەر بنچینەی خۆبینینەوەی ئەفراد لەرەمزی دەزگا میللییەکاندا وەستاوە.

٢ـ پێش ئەوەی فەرد بتوانێ لەرەمزو دەزگا میللییەکاندا خۆی ببینێتەوە، ئەبێ لەرێگەی پەروەردەو فێرکردنەوە یان بەتەجرەبە دەرک بەوە بکات کە بەشی میللەتێک بوون یانی چی وچۆن دەزگا میللەییەکان راستەوخۆ تێکەلاوی ژیانی دەبن. هەتا توانای قبوولکردنی ئەوکەسە بەرزبێ، توانای ئەو بۆ رەئی دان

وبەشداری کاریکەریتر لەژیانی وڵاتەکەیدا زیاتر دەبێ.

ناکامی ــ شەڕەنگێزی:

ئارەزوو، وەک پێشتر باسمان کرد، ئەو هێزە دەروونییەیە کەبۆ تێرکردنی ئەو پێویستییانەی گوشارێکی زیاترمان دەخەنەسەر، ئازاد دەبێ. کاتێ کەلەبارودۆخی لەباری پێویستییەکاندا، ئارەزوویەک زیاتر ناگەن بەئامانج، خاوەنی ئەوەندە هەست بەدڵشکاوی دەکا کەوا زاڵ بوون بەسەر ئەو ناکامییەدا (هۆکەی هەرچییەک بێ) ئەبێتە ئامانجێکی تازە بۆ خۆی. کەسێک کەبەهۆی وەزعی نالەباری(لەگەڵ ئەوەشدا بێ چارەی) کارییەوە تووشی دڵشکان دەبێ رەنگە نارەحەتی خۆی بەلێدانی سەگەکەی چارەسەر بکات. ئەڵبەتە بەم کارەی چارەی سەرچاوە بێ بەشییەکەی ناکات بەڵام سارێژێکی کاتی دەبەخشێ. لەباسێکی تری لەم جۆرەدا (ئەلپۆرت) دەربارەی میکانیزمی گواستنەوە(وەک لێدانی سەگەکە) وناکامی، دەڵێ گواستنەوە وەسیلەیەکە بۆ سارێژکردنی ناکامی، کە ئەنجامی بێ توانایی وشکستی شەخسییە، بەداخی دڵڕشتن بەسەر دەستەلاوازەکانی کۆمەڵدا. هەر لەم بارەیەوە ئەلپۆرت دەڵێ دەمارگیری نەژاد پەرستانەی سپی پێستە هەژارەکانی باشووری ئەمریکا نیشاندەری هەوڵی لاشعوورییانەیانە بۆ خۆ قوتارکردن لە ناکامییەکانیان (کە بەهۆی وەزعی ناسکی خۆیانەوەیە) وهەست کردن بەرزگاری لەرێگەی خۆ فەرزکردنیانەوە بەسەر هیچ نەبێ بەشێکی کەمی کۆمەڵ دا.

ناکامی نادیار بەو حاڵەتە دەوترێ کە ناکامی، بەهۆی بێ بەشبوونی لەیەک یان چەند پێویستییەک، دەروونییە ونەبێ لەهەر دەروازەیەکەوە بێ، وەک هەڵنان، پەلامار یان میکانیزمە دیفاعییەکانی تر کە باسکران، کەم بکرێتەوە. بەهۆی ئەوەوە کەلەزۆری رەفتار پەلاماری دا سایەی ناکامی دەبینرێ گریمانەی ناکامی ــ پەلامار هاتۆتەکایەوە، هەتا سەرچاوەی ناکامی کەسێک یا کۆمەڵە کەسێک یامیللەتێک بەرفراوانتر بێ، ئەگەری رووودانی رەفتاری پەلاماری(یانی داخ پێ رشتن) زیاترە. ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ کە هەموو جۆرە ناکامییەک دەبێتە هۆی پەلامار. زۆر ناکامی بەئاسانی لەرێگەی میکانیزمە دیفاعییەکانی ترەوە، وەک هەڵنان وخەیاڵ کردن، چارەدەکرێ. گریمانەی ناکامی ـ پەلامار دەڵێ: ئەبێ بۆ پەی بردن بەهۆیەکانی رەفتاری پەلاماری(هەر لەخۆکوشتنەوە بگرە تا ئاژاوەی ناوخۆو ئاکۆکی نێو دەوڵەتی) پێویستە بەدوای سەرچاوەکانی ناکامی دا بگەڕێین. باش لێکۆڵینەوەی ئاژاوەی ناوخۆی چەندەها وڵات، تێر رۆبێرت لای وایە شێوە جۆراوجۆرەکانی ئاژاوەی ناوخۆ پەیوەندی راستەوخۆی بە رادەی بێ بەشییەوە (ناکامییەوە) هەیە، ئەو دەڵێ: هۆی سەرەکی ئاژاوەی ناوخۆ ئەو نارەزاییەیە کە لە ئەنجامی بێ بەشییەوە دروست بووە. هەتا جیاوازی نێوان ئەوەی کە خەڵکی لەو باوەڕەدان مستەحەقیانە و ئەوەی کە لەو باوەڕەدان ئەتوانن بەدەستی بێنن، زیاتربێ، نارەزامەندی زیاتر دەبێ. هەتا نارەزامەندی لەکۆمەڵگایەکدا توندترو بەرفراوانتربێ، ئەگەری ئاژاوە توندترو بەرفراوانتر دەبێ، لەوڵاتانی بەریتانیاو ئەمریکاو باکووری ئەورووپا، بەهۆی جیاوازی کردنی نەژادییەوە، ناکامی پەیوەندییەکی قووڵی بە ئاژاوەوە هەیە، بەرادەیەک ئەتوانین سێیەکی هەموو شەڕوپێکدادانە ناوخۆییەکان بگێڕینەوە بۆ جیاوازی رادەی بێ بەشییە بەردەوامیەکان.

بەکەڵک هاتن: تائێستا باسی سیاسەتمان کردووە وەک وەسیلەیەک بۆ رازی کردنی پێویستییە دەروونییەکان و لەناوبردنی بێ بەشییە بەهێزەکان. جگە

لەمانە، زۆر بەڵگە بەدەستەوەیە بۆ ئەوەی زۆر رەفتاری سیاسی، وەک رەئی دان وناستی بەرزی پشت پێ بەستنی سیاسی(کە بۆ راگرتنی یەکگرتوویی وڵات وبەڕێوەبردنی مۆدێرنی دەوڵەت پێویستن)، راستەوخۆ پەیوەندی هەیە بەخۆگونجاندنی ئیجابی دەروونی خەڵکەوە لەگەڵ کۆمەڵگاکەیدا.

زاراوەی بەکەڵک هاتن بۆ دەربڕینی سیفەتەکانی خۆگونجاندن بەکار دەهێنرێ، کە بریتین لەوەی تاک هەست بکات بەکەڵکی دێت، پەوانەی بەستراوەتەوە، ریزی لێ ئەگیرێ و هەڵسوکەوتی واقیعی خۆی لەگەڵ ئەو ئایدیالەدا کە بۆخۆیی لەبەرچاو گرتووە رێکدەکەوێ. گەرچی دەروونزانەکان زۆر سوودیان لەچەمکی بەکەڵک هاتن وەرنەگرتووە بەڵام زانایانی سیاسەت زۆریان بەدڵە. رۆبێرت لەین لەم بارەیەوە دەڵێ:

هەستی زاڵبوون وکۆنترۆڵکردنی خود وژینگە، کە لەمناڵییەوە پەروەردە دەبێ و ژینگە بەهێزی دەکات(یان رێی لێدەگرێ)، شێوەی گشتی هەستی بەکەڵکهاتن وەردەگرێ. هەستی بەکەڵکهاتنی سیاسی خەڵک هانددا کەدەربارەی رەوتی سیاسی خۆبان هۆشیارترین، بۆچوونەکانیان وریایانەترو دڵسۆزتر بێ ولەرەوتی سیاسیدا باشتر پەشداری بکەن. ئەو کەسەی هەستێکی لاوازی هەیە دەربارەی بەکەڵک هاتنی سیاسی رەنگە لەجیهانێکی داخراوی پڕ لەگێرەو کێشەی شەخسیدا خۆی زیندانی بکات.

عادەتەن چینەکانی سەرەوە کە وەزعیان باشترە، حەزدەکەن هەستی بەکەڵکهاتنێکی سیاسی زیاتریان هەبێ. ئەمەش بەهۆی ئەزموونی خۆیانەوە لەکۆنترۆڵکردنی ژیانی تایبەتی خۆبان وهەڵسەنگاندنی واقیعبینانەی کاریگەری دەسەڵاتیان. چینەکانی خوارتر حەزدەکەن دەسەڵاتی خۆبان لەگەڵ دەسەڵاتی چینەکانی سەرەوەدا بەراورد بکەن وبەم کاردش هەستی خۆ بەکەم زانینی کۆمەڵایەتی خۆیان بەهێزتر دەکەن. رەشپێستەکان تەنیا لەناوچەکانی باکوری ئەمریکادا دەسەڵاتی سیاسی خۆیان لەکەڵ دەسەڵاتی لەوەش کەمتریاندا لەبوارەکانی تری ژیاندا بەراورد دەکەن، بەمەش هەستێکی بەرزی بەکەڵکهاتنی سیاسی بەدەست دێنن. بەگشتی ئەگەر تواناو دەسەڵاتی، یان بەکەڵکهاتنی پیشەیی، کەسێک روو لەکەمی بێ ئەوا بەکەڵکهاتنی سیاسیشی کەم دەبێتەوە. لەوە دەچێ هەستی بەکەڵکهاتنی سیاسی شان بەشانی تێکەڵاوبوون لەکەڵ پیشەو ئەقابەو ژیاتی ئاڵۆزی شارنشینیدا، روو لەزیادی بێ و کوندو شارۆچکەنشینی و پەیوەندی رووبەڕوو لەگەڵ سیاسەتکارەکاندا ئەو هەستە کەم بکاتەوە. هەستی لاوازی بەکەڵکهاتنی سیاسی ئەتوانێ شتێکی لەم بابەتە قبووڵ بکا کەگوایە دەستەیەک لەخاوەن دەسەڵاتەکانی ۆڵ ستریت لەدوورەوە بەهەموو توانای خۆیان حکومەتی ئەمریکا بەڕێوەدەبەن. هەروەها هەستی لاوازی بێ کاریگەری لەسەر دەوڵەت دەبێتە هۆی ئەم بۆچوونە کەگوایە دەوڵەت توانای ئەنجامدانی هیچ هەنگاوێکی کاریگەری نییە.

چەند لێکۆڵەرەوەیەکی تریش لەشیکردنەوەی وەڵامی رەئی دەرە ئەمریکاییەکانەوە هەمان بۆچوونیان تەئکید کردووە کەوا هەستی بەکەڵکهاتن هۆکارێکی گرنگی شیکردنەوەی سیاسییە.

گرنگی سستبوونی کاردانەوەی فەردی یەکێکە لە لایەنە گرنگەکانی کاردانەوەی فەرد بەرامبەر بەسیاسەت بەگشتی. هەندێ کەس لایان وایە سیاسەت دنیایەکی ئاڵۆزەو خەڵک تێ ناگات وهاووڵاتی ئاسایی ناتوانێ خۆی لەقەرەی بدات. هەندێکی تریش بەپێچەوانەوە

لایان وایە هەموو هاوولاتییان نەتوانن لەکاروباری دەولەت تێ بکەن وکاری تێبکەن. رادەی رەئی دان راستەوخۆ دەگۆڕێت لەگەڵ رادەی هەستی بەکەڵکهاتنی سیاسیدا.

ئیدراک، ناسین، بۆچوونی سیاسی:

لێرەدا باسی ئیدراک وناسین دەکەین. پێزانین بەهەندێ لە هاندەرەکان(منبە) وپێ نەزانینی هەندێکی تر لەرێگەی ئەندامەکانی هەستەوەپێی دەوترێ ئیدراک. پرۆسەی تاووتوێکردن وشیکردنەوەی ئەم زانیارییە ئیدراک کراوانەش پێی دەوترێ ناسین. ئەڵبەتە تێگەیشتنی چۆنێتی ئەم دوو پرۆسەیە بەهۆی ئاڵۆزی وپەی پێ نەبرانی مێشکی مرۆڤەوە، ئاسان نییە بەلام تاقیکردنەوەی کۆنترۆڵکراوو لێکۆڵینەوەی رەفتاری کۆمەلایەتی ئەم مەسەلانەی خوارەوەی سەلماندووە.

یەکەم، ئەو شتانەی ئاشنان زۆر ئاسانتر لەشتی نائاشنا دەرکیان پێ دەکرێ. پالەوانانی چیرۆکە پۆلیسییەکان، لەبەرئەوەی سەرلەکاروباری پۆلیسی دەردەکەن، عادەتەن دەرک بەو شتانە دەکەن کەخەڵکی تر هەستیان پێ ناکەن، چونکە ئەو ئەزانێ بەدوای چیدا ئەگەڕێ. هاورێیان یەکسەر بۆ نوکتەکانی یەینی خۆیان پێ دەکەنن بەلام ئەگەر ناناشنایەک گوێی لێبێ نازانێ مەسەلە چییە. کاتێ ئەتوانین لە مانای هاندەرێک بکەین ودەرکی بکەین کە زانیارییەکی کۆمان دەربارەی گرنگی ئەو هاندەرەوە هەبێ.

دووەم، ئیدراک لەژێر کاریگەری بەهێزی ئەو شتەدایە کە لەوساتەدا چاوەرێی ئەکەین (بەپێی پێویستی ئەوکاتە). بۆ نموونە کاتێ کە زۆر برسیمان بێ، مێشکمان بەخەیاڵی خۆراک دەئاخنرێ وهەرشتێک پەیوەندی بەخواردنەوە بێ بەئاسانی دەرکی دەکەین هەر هاندەرێکیش پەیوەندی بە خواردنەوە نەبێ پشت گوێی دەخەین. زۆربەی

میکانیزمە دیفاعییەکانی باسمان کردن بریتین لە هەوڵدان بۆ پاراستنی خود وتێرکردنی پێویستییە دەروونییەکان لەرێگەی جۆرە ئیدراکێکی لاشعوورییانەوە کە پێی دەوترێ ئیدراکی هەڵبژاردە.

کەسان بەشێوەیەکی گشتی هەوڵ ئەدەن هاوناهەنگی وهاوسەنگییەک لەنێوان پارچەکانی جیهانی فیکری خۆیاندا راگرن و حەز دەکەن رەفتاری واقیعییان لەگەڵ وێنەی ئایدیالی خۆیاندا رێک بکەوێ. ئەگەر زانیارییە تازە دەرککراوەکان پێچەوانەی بیروراو بۆچوونەکانی خاوەنی بێ ئەوا هاوسەنگی دەروونی تێک دەچێ وهاوئاهەنگی دەبێ بەرێنەکەوتن. وەک ئەوەی تازە ئۆتۆمبیلێکت کڕی بێ ولەرۆژنامەیەکدا بخوێنیتەوە کە ئەوە خراپترین ئۆتۆمبیلە، دلگران دەبی، وەیان پاش ئەوەی دژی تێکەلاوبوونی رەشپێست وسپیپێستان لە قوتابخانەکاندا دەنگت دابێ، گوێت لە ئامۆژیارێک بێ بڵێ ئەو دژایەتییە نیشانەی دەمارگیری وکەللەرەقی و بەدرەوشتییە، ئەوا تا رادەیەک دووچاری ناهاوسەنگی دەبی. وەیان ئەگەر تۆ لایەنگری پارتی کۆماری بیت لەدەنگوباسی شەودا گوێت لەهەواڵێک بێ دەربارەی خراپی وبێ ئیعتیباری وفرۆفێڵی سەرۆکایەتی ئەو پارتە، بێگومان تارادەیەک تووشی ناهاوسەنگی دەبی.

لەپێناوی کەمکردنەوە یان لەناوبردنی ئەم جۆرە ناهاوسەنگییەدا، کەسان هەوڵ دەدەن ئەو زانیاریانەی کەمایەی ناهاوسەنگین دەرک نەکەن یان بەکەیفی خۆیان بیانگۆڕن. هەروەها هەوڵدەدەن زانیارییەک هەڵبژێرن کە بیروبۆچوونی خۆیان بەهێز دەکا. بۆ نموونە خاوەن ئۆتۆمبیلەکە لەجیاتی ئەوەی ستوونی رەخنەی رۆژنامەکە بخوێنێتەوە، ئەو ستوونە دەخوێنێتەوە کە وەسفی ئۆتۆمبیلی

لەوجۆرەی ئەو دەکا. دەنگدەرەکەش لەجیاتی ئەوەی گوێ لەقسەی کابرای لایەنگری تێکەڵاوی قوتابخانەکان بگرێ ئەچێ قسەی سیاسەتکارێک دەخوێنێتەوە کە ستایشی دەوری قوتابخانە جیاوازە ناوچەییەکان دەکا. هەروەها کابرای لایەنگری پارتی کۆماری ناچێ وتاری دژبە کۆمارییەکان سەیر بکات بەڵکوو ستوونێکی تر دەخوێنێتەوە کە مامەڵەی ناودارانی پارتی دیموکرات دەخاتە ژێر پرسیارەوە. ئەگەر مێشک نەتوانێ ئەو هاندەرانە پشتگوێ بخات کە ناهاوسەنگی دروست دەکەن، فرۆفێڵی تر بەکار دەهێنێ. بۆ نموونە دەڵێ ئەو دەنگوباسانە درۆن وەدەزگا لیبراڵەکان رۆژنامەکان بەڕێوەدەبەن. وەیان هەوڵ دەدات ئەو زانیارانەی ناهاوسەنگی دروست دەکەن، بەلای خۆیدا بشکێنێتەوەو وای لێک بداتەوە کە دژی ئەونین. تەنیا کاتێ ئەتوانین بەشێوەیەکی کاریگەر کەڵک لەو هەموو هاندەرە جۆراوجۆرە وەربگرین کە لەرێگەی ئەنداماتی هەستەوە پێمان دەگات، ئەگەر تاووتوێ وریزکرابن. ئەم ریزکردن وکۆکردنەوەیە یارمەتیمان دەدا ژمارەیەکی بێ پایان هاندەر دەرک بکەین وەوڵامیان بدەینەوە. بۆ نموونە لەکۆکردنەوەی فیکریدا هەرچی زانیاریمان دەربارەی رەشپێستەکانە لەیەک خانەدا دادەنرێ. بەو جۆرەش خانەی(رەش) ،(نیتالیایی) ،(یەهوودی) وە (کاسۆلیک) ، کە لەگەڵ هەریەکەیاندا بیروڕامان دەربارەیان هەڵدەگرین؛ بۆ نموونە(باش، خراپ، بێ لایەن، بێ زەردر، ئارام). بەم جۆرە ئەگەر هاندەرێکی تازە دەرککراو پێویستی بە وەڵامدانەوەیەک دەربارەی رەشپێستەکان وەڵام دانەوەکەمان بریتی دەبێ لەبۆچوونێکی تایبەتی کورتکراوەی هەموو زانیاری وتاقیکردنەوە کۆنەکانمان دەربارەی رەشپێستەکان، کە تەنانەت هەڵسەنگاندنێکی عاتیفیش دەگرێتەوە دەربارەی باشی وخراپیان، کەواتە بۆچوون بریتییە لە رێبازی پتەوی پێشوومان لە رەفتارو کاردانەوەدا، بە ناراستەیەکی دیاریکراو، دەربارەی خەڵکی وشت وەدەزگاو بابەتی جۆراوجۆر.

چۆنێتی ئیدراک وهەڵسەنگاندنی زانیارییە تازەکان لەسەر بۆچوونەکانی ئێستای ئەو کەسە وەستاوە. وەک پێشتر باسمان کرد ئەو زانیارییانەی لەگەڵ بۆچوونی ئێستامان دا ناگونجێ، یان زۆر بایەخیان پێ نادەین، یان پشتگوێیان دەخەین یان بەهەڵە لێکیان دەدەینەوە وەیان پارچەپارچەیان دەکەین(یانی بەجۆرێک رێکیان دەخەین کە بتوانین لایەنی دژایەتییەکەی پشتگوێ بخەین). بۆچوون هەرچەند پتەوتر بێ زیاتر بەرگری گۆڕان دەکا.(خاوەن باوەڕانی راستەقینە) ، وەک پێشتر باسمان کرد، میکانیزمی ناسینیان قایم وەدیاریکراوە. جیهانی ئەوانە تەنیا دوورەنگی تێدایە، رەش وسپی، جیهانێکی روون رئاشکرا کەتیایدا هەموو شتێک یا باشە یا خراپ، یا راستە یا هەڵە. ئەگەر رووبەڕووی زانیاریی پێچەوانەی بیروباوەڕیان ببنەوە، میکانیزمی ناسینیان ئەو زانیارییانە بەفێڵێکی گومراکەر دادەنێ وئەمەش بەلایانەوە باشترین شێوەی ناسینی ئەو جۆرە زانیارییانەیە.

چەمکەکانی پەیوەندیدار بە ئیدراک وناسینەوە، زۆر پرسیاری سیاسیمان بۆ راست دەکاتەوە. هەوڵدان بۆگۆڕینی بۆچوونەکانی خەڵک و هاندانیان بۆ قبووڵ کردنی لایەنداری وبیروڕای تازە، چ لەململانێی سیاسیی ئەمریکاو چ لەخەباتی نوێخوازیی وڵاتانی پەرەسێندا تەنیا بەوە نابێ زانیارییە واقیعییەکان بە خەڵک بوترێ وبەهیوای ئەوە بی راستییەکان خۆیان هەموو شتێ روون بکەنەوە. پروپاگەندەکەری سیاسی کە ئەیەوێ گوێگرەکانی بۆچوونی خۆیان بگۆڕن وکاری پێ بکەن ئەبێ زیانیارییەکانی بەجۆرێک دەربڕێ لەگەڵ

ڕێبازی ناسینی گوێگرەکاندا بگونجێ. ئەم کارە ئەم چەند هەنگاوەش دەگرێتەوە:

١ـ سەرنج ڕاکێشانی گوێگرەکان.

٢ـ چوونە ناو میکانیزمە دیفاعیەکانیانەوەو تێکنەدانی هاوسەنگی ناسینیان.

٣ـ بەهێزکردنی ئەو بۆچوونانەیان کە ئەتوانن ببنە کۆگای بیروڕا تازەکانی پروپاگەندەکەر.

ئێروینگ جانیس وبروستەر سمیث، بۆ بەدەستهێنانی ئەم مەبەستە، لیستەیەک مەسەلەی تاقیکردنەوەییان بۆ زانایانی سیاسەت وپروپاگەندەکەرەکان ئامادە کردووە. ئەوانەی لەخوارەوە باسیان دەکەین زیاتر پێ لەسەر چوونە ناو میکانیزمەکانی بەرگری گوێگرو پاراستنی هاوسەنگی ناسین دادەگرن.

١ـ ئەگەر گوێگران بکەونە ژێر کاریگەری بانگەشەی بیروڕایەکی تازەوەو داوایان لێ بکرێ بەشێوەیەکی ئاشکرا هەڵوێستی خۆیان دەربارەی دەرببڕن، دواتر ئەگەر بکەونە بەر بانگەشەی پێچەوانە، هەڵوێستیان لاوازتر دەبێ.

٢ـ ئەو سەرچاوانەی کە گوێگرەکان بەراست وجێگەی بڕوایان دادەنێن، هاندان وگۆڕین ئاسان دەکەن، ئەو سەرچاوانەش کەبەلای گوێگرەوە بێ ئیعتیبارن ڕێگە لەکارتێکردن دەگرن.

٣ـ ئەگەر وتەبێژ بیەوێ بیرو ئەندێشەی نائاسایی و تازە بخاتە مێشکی گوێگرەکانەوە، ئەبێ سەرەتا ئەوانەیان بۆ باس بکات کە بەلای گوێگرەکانەوە مەعقوولترن پاشان ئەوانی تر بۆ ئەوەی سەرچاوەی قسەکان گونجاوتر بێتە پێش چاوی گوێگر.

٤ـ پاش ئەوەی سەرنجی گوێگرەکان بۆ باسەکەی ڕادەکێشێ، وتەبێژ ئەگەر بیەوێ قسەکانی بچنە مێشکی گوێگرەکانەوەو لەبیریان نەچێتەوە ئەبێ خۆی وەکوو بێ لایەن دەربخات نەک لایەنگری مەسەلەیەکی دیاریکراو، وە ئەبێ پەیتا پەیتا بێ لایەنی خۆی بدانەوە بەگوێی گوێگرەکاندا.

٥ـ کاریگەری سیلبی وئیجابی بەتێپەڕبوونی کات دەگۆڕین. ئاگادارینامەیەکی هاندەر ئەگەر سەرچاوەکەی جێگەی ڕێز و باوەڕبێت، سەرەتا کاریگەرییەکی ئیجابی زۆری دەبێ وپاشان وردەوردە تەئسیری کەم دەبێتەوە. بەپێچەوانەوە ئەگەر سەرچاوەکە جێگەی باوەڕ نەبێ، لەسەرەتاوە ڕادەی باوەڕپێکردنی کەم دەبێ بەڵام وردەوردە بەتێپەڕبوونی کات زیاتر باوەڕی پێ دەکرێ.

٦ـ ئەگەر ئەو باسەی وتەبێژ باسی دەکات بەتەواوی پێچەوانەی بیروڕای گوێگربێ، باشتروایە وتەبێژ تەنیا باسی بۆچوونی خۆی نەکات بەڵکوو بۆچوونی پێچەوانەش بخاتە ژێر لێکۆڵینەوە.

٧ـ تەنانەت ئەگەر هەر لەسەرەتاشەوە بۆچوونی گوێگر پێچەوانەی وتەبێژ نەبێ، هەرباشتر وایە مەسەلەکان لە هەردوو سەرەوە باس بکرێن تاوەکو گۆڕانی هەمیشەیی لەبیرو ئەندێشەی گوێگردا ئاسانتر ڕووبدات، بەتایبەتی ئەگەر بارودۆخ جۆرێک بێ ڕەنگ بێ گوێگر ڕێی بکەوێتە بانگەشەی پێچەوانە.

سەرچاوە:
نگرشی جدید بەعلم سیاست
نوشتە: مونتی پالمر، لاری ا شترن، چارلزگلدین
ترجمە فارسی: منوچهر شجاعی
چاپ ١٣٧٢